

TRAKŲ VIEŠOJI BIBLIOTEKA
AUKŠTADVARIO FILIALAS

AUKŠTADVARIO PILIAKALNIS

Surinko ir parengė Ramunė Jarmalavičiūtė

2001 m.

Turinys

Aukštadvario piliakalnis ir Navės pilis XI – XV a.	3
Legendos apie Aukštadvario piliakalnį	6
Priedai (straipsnių iškarpos, kopijos)	

Aukštadvario piliakalnis ir Navės pilis XI – XV a.

Vėlyvieji Lietuvos piliakalniai yra paskutinis piliakalnių raidos etapas. Jie vystėsi pagal vietos kultūros, tradicijų bei laiko reikalavimus. Daugiausia žinių turima apie pilių raidą bei gynybinius įrengimus. Pagrindinė jų funkcija ir buvo karinė – gynybinė. Tai rodo ir stiprios gynybinės linijos: pylimai, grioviai, strategiškai patogi vieta. Lietuvos pilių gyvenimą sąlygojo jų karinis tatusas. Jos augo ir plėtėsi kaip bendruomenės gynybinė vieta, o ne kaip elitinės aukštuomenės pilys, būdingos Vakarų Europai.

Aukštadvario piliakalnis yra gražioje vietoje, tarp Verknės senvagės ir pilaitės ežero. Nuo miestelio jį skiria vos 0,5 km. Piliakalnio šlaitai yra 9-15 m aukščio. Nuo senų laikų tai mėgiama aukštadvariečių ir svečių lankymosi vieta. 1957 – 1960 m. piliakalnyje ir šalia jo buvo vykdomi archeologiniai tyrinėjimai. Nustatyta, kad seniausieji pastatai čia buvo dar II a. prieš Kristų. Piliakalnis atsirado tik m. e. I tūkstantmečio viduryje.

Aukštadvario piliakalnis priklauso didžiajam Vilniaus gynybinių pilių žiedui, nutolusiam nuo Vilniaus 40-50 km. Jis nebuvo užbaigtas formuoti iš rytų ir šiaurės rytų. Šis žiedas saugojo Vilnių nuo kryžiuočių. Ant Aukštadvario piliakalnio stovėjo 1381 m. kryžiuočių sudeginta Navės pilis. Tai nustatyta tik po ilgų tyrinėjimų. Sunkumų sudarė tai, kad skiriasi pilies ir dabartinės vietovės pavadinimas. Kai kurie tyrinėtojai mano, kad Vygando Marburgiečio kronikoje 1381 m. minima Naupilj (Naupillen, Nuwenpillen) reikėtų sieti su Aukštadvariu.

Aukštadvario piliakalnio kruopščiausias tyrinėtojas – archeologas Vytatutas Daugudis. Tyrinėjimai, pradėti nuo gana gerai atsekamų piliakalnio pastatų, vėliau virto plačiomis apibendrinančiomis studijomis apie medinės statybas. V. Daugudis aptarė įtvirtinimų konstrukcijas, ištyrė pylimo vidinėse pusėse stovėjusius kazemato tipo pastatus, charakterizavo specialius piliakalnių pastatus ir įrengimus. Aukštadvario piliakalnio tyrinėjimų publikacija ruošama spaudai.

Aukštadvarį palietė antroji tautų kraustymosi banga V a. 2-oje pusėje. Tai buvo vienas didelis ar keli mažesni klajoklių genčių reidai į dabartinę Lietuvos teritoriją per 1236 – 1242 m. mongolų žygį į Vakarų Europą. Rytų ir pietų Lietuvos piliakalniuose šį laikotarpį ženklina ryškūs gaisraviečių pėdsakai pylimų apatiniuose sluoksniuose bei geležiniai įtvirtinamieji tribriauniai strėlių antgaliai. Psatarųjų buvo rasta Aukštadvario piliakalnyje. Tai mažiausiai 3-jų rūšių strėlių antgaliai, tyrinėtojų skiriami stepių klajoklių gentims. Aukštadvaryje rastos įtvirtintos strėlės trikampės piamidės formos plunksna. Taip pat rasta įmovinių užbarzdinių įsmaugta plunksna ietigalių. Tai ir liudija klajoklių apsilankymą šioje vietovėje.

Kai kurios viduramžių pilys virto įtvirtintais dvarais. Pilies – dvaro perimamumas yra bendraeuropinis viduramžių reiškinys. Dvaras ant vėlyvųjų piliakalnių galėjo pradėti formotis tik pasibaigus antpuoliams. XV – XVII a. dvarvietės aptiktos šešiuose vėlyvuose piliakalniuose: Aukštadvario, Gintarų, Mosėdžio, Punios, Verkių ir Žagarės. Aiškios XV a. medžiagos Aukštadvario

piliakalnyje nerasta. Keramiką galima būtų datuoti XV a. 2-ąja puse, tačiau vis tiek lieka pusė amžiaus tarp pilies ir dvaro. Dvaro pastatai, įkasti į pylimą, taip pat rodo nebuvus tiesioginio ryšio tarp pilies ir dvaro.

Daug apie gyvenamąsias vietas pasako pastatų liekanos, jų išsidėstymas. Lietuvoje sveikiausios rentininės konstrukcijos pastatų vietos atidengtos Aukštadvario, Maišiagalos ir Mažulonių piliakalniuose. Visi šie pastatai statyti iš kampuose sukirstų medinių apvalių ar skeltų 15-25 cm storio rąstų. Apatinis vainikas guldytas tiesiog ant žemės ir sutvirtintas nedideliais akmenukais. Aukštadvario piliakalnyje atidengti 9 pastatai: 3 ūkiniai, 6 gyvenamieji. Visi jie keturkampiai, 3x4 – 4x4 m dydžio. Gyvenamieji pastatai buvo su medinėmis grindimis bei molio – akmenų krosnimis kampuose. Jų aukštis nedaug žemesnis už gynybinių sienų aukštį, stogai greičiausiai buvo mediniai, užpilti žeme. Visi statiniai išdėstyti atskirai vienas nuo kito, tačiau tankiai. Krosnys galėjo užimti iki 1,5 m² keturkampį. Iš kitų interjero detalių Aukštadvaryje pastebėtos lapuočių grindys.

Aukštadvario piliakalnyje rastos strėlės yra 2-jų tipų: įtveriamosios ir įmovinės. Dalies jų plunksnos pagrindas yra ryškiai ištemptas, primena rombą ar ovalą. Jos yra vidutinio dydžio, iki 12 cm ilgio. Tai universalios strėlės, tinkamos naudoti tiek kare, tiek medžioklėje. Dalis jų pilių apguloje buvo naudojamos kaip padegamosios. Rasta ir įmovinių užbarzdinių strėlių. Jos nedidelės – iki 8 cm ilgio, plokščia su dviem užbarzdom plunksna, ilga įmova koteliui. Tai neabejotinai lietuviška strėlių grupė, daugiausia skirta medžioklei. Aukštadvaryje rasta ir įmovinių rombo formos plunksna strėlių antgalių. Tai tarsi miniatiūriniai ietigaliai.

Pagal piliakalnio radinius galima spręsti ir apie to meto žmonių buitį. Aukštadvario piliakalnyje ir buvo rasta daugiausia buityje naudojamų daiktų liekanų. Sveikų daiktų pasitaiko rečiau, tačiau jų gana gausu sudegintose pilyse (tame tarpe Aukštadvario). Buvo rasta peilių, galastuvų, yla, skiltuvai, skustuvai, adatos. Skustuvai, rasti Aukštadvaryje, yra riestais galais. Tai labiau paplitusi jų rūšis. Kiti radiniai – tai žiesti puodai. Jie buvę vidutinių dydžių, pūstais šonais, į išorę atlenkta briauna. Papuošti bangele, horizontalių linijų ornamentu, įspaudėliu.

Aukštadvario piliakalnis – vienas iš dviejų, kuriuose surastos juvelyrų dirbtuvių liekanos. Čia atidengta visa juvelyro sodyba, kurią charakterizuoja įvairi žalvario žaliava, gamybos atliekos, nebaigti gaminti papuošalai, odos liekanos. Rasta žalvarinių odos apkalų.

Apie pilėnų maistą byloja grūdų liekanos. Augalinis maistas pilyse buvo gana įvairus. Miežiai, rugiai ir kviečiai buvo malami rankinėmis girmomis. Populiarūs buvo ir žirniai, pupos bei soros, avižos. Gyvulių kaulų rasta praktiškai visuose piliakalniuose. Sunkiau nustatyti jų rūšis bei išsiaiškinti chronologiją.

Žinoma, pilyje būta ir kažkokio dvasinio gyvenimo. Apie jį liudija tik viena rasta švilpynėlė. Tai primityvus muzikos instrumentas, padarytas iš vamzdinio gyvulio kaulo. Garsas išgaunamas per šone išgręžtą skylutę.

Reikia paminėti ir kitus Aukštadvario piliakalnio radinius. Tai: smėlis, medinis karkasas, stulpavietė, židinytis, pastatų liekanos, molio tinkas, statybinė detalė, vinis, lanko strėlės antgalis, kirvis, grūdai, gyvulių kaulai, kabliukas, peilis, galastuvas, skiltuvas, raktas, pjautuvas, žirklys, verpstukas, žiesta keramika, kauliniai apkalai, žalvario žaliava, segė, kabutis, apyrankė, žiedas.

Medinės pilys Lietuvoje XI – XV a. išnyko 3 būdais:

1. Apleistos pačių gynėjų.
2. Priešų ar savųjų sudegintos.
3. Nustotos atstatinėti, matyt, lėšas skiriant mūrinių pilių statybai.

Aukštadvario (Navės) piliai tinka 2-asis atvejis – ji buvo sudeginta 1381 m., kryžiuočių antpuolio metu. XV a. pradžioje, piliakalniui netekus strateginės reikšmės, Aukštadvaryje įsikūrė Didžiojo Kunigaikščio dvaras.

Naudota literatūra:

Zabiela G. Lietuvos medinės pilys. Vilnius: Diemedis, 1995.- 336 p.

LEGENDOS APIE AUKŠTADVARIO PILIAKALNĮ

Papasakojo: Vanda Venskienė, g. 1940 m., Aukštadvario gyventoja.

Ant Aukštadvario, dar vadinamo Zamkelio, piliakalnio seniai stovėjo pilis. Nuo tos pilies į kitą ežero pusę buvo iškastas tunelis. Kartą, kai užpuolė priešai, pilies gyventojams teko bėgti tuneliu, bet jis užgriuvo iš abiejų pusių. Tačiau po ežeru ir dabar tas tunelis tebėra.

Aukštadvaris, 1998 m. balandis

Papasakojo: Andrius Andriulionis, g. 1978 m., Aukštadvario gyventojas.

Ant Aukštadvario piliakalnio stovėjusioje pilyje gyvenęs kunigaikštis su kunigaikštine. Sykį kunigaikštis, išjodamas į karą, paliko kunigaikštienę saugoti jų lobių skrynių. Tačiau kunigaikštis žuvo, o kunigaikštienė, beliūdėdama jo, kiek verkė, kad priverkė upelį, kuris buvo pavadintas Verkne. Pati kunigaikštienė nuskendo su visais savo lobiais. Sako, kad ir dabar vakarais ramiame ežere pasirodanti kunigaikštienė, sėdinti ant turtų skrynių.

Aukštadvaris, 1998 m. balandis